

ABDIĆI MEĐU NAMA – ODJECI AFERE “AGROKOMERC” U ZENICI

Mirza Džananović
Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici
Zenica, Bosna i Hercegovina

Apstrakt: Iako je središte afere “Agrokomerc” bilo locirano u Velikoj Kladaši, ipak su njeni značajni odjeci postojali i u Zenici. Sporno poslovanje “RMK” Zenica sa “Agrokomercom” iz Velike Kladaše jedan je od medijski najispraćenijih događaja u kompletnoj historiji Zenice, o čemu svjedoči broj objavljenih novinskih članaka, a što opet samo po sebi pokazuje koliki se značaj pridavao ovoj temi. Rad detaljno prati proces izbijanja, odvijanja i okončanja afere koja uprkos brojnim podacima još uvijek nije do kraja u potpunosti osvijetljena, ali ipak predstavlja veliki doprinos sagledavanju svih aspekata afere “Agrokomerc”.

Ključne riječi: “Agrokomerc”, “RMK” Zenica, Stanko Tomić, “PBS – Osnovna banka Zenica”

Abstract: Although the center of the “Agrokomerc” affair was in Velika Kladaša some of its major repercussions can be noted in Zenica too. The controversial arrangements between “RMK” Zenica and “Agrokomerc” Velika Kladaša have been the largest media story in the history of Zenica. The number of published newspaper articles from that period are the best proof for this argument. This paper analyzes in details the process of how the affair emerged, developed and ended. Although many new facts and information have been presented about the entire affair, it is still not possible to give the answers to all the questions that emerge from the story. Nevertheless, the paper is still a great contribution to the consideration of all aspects of the “Agrokomerc” affair.

Keywords: “Agrokomerc”, “RMK” Zenica, Stanko Tomić, “PBS - Osnovna banka Zenica”

***

Afera “Agrokomerc” jedan je od onih događaja koji neprestano privlače pažnju istraživača, medija i javnosti kako u Bosni i Hercegovini tako i u regionu. Nove informacije, ali i tumačenja uzroka i posljedica afere omogućavaju potpunije sagledavanje ovog, bez sumnje, vrlo značajnog događaja u modernoj historiji Bosne i Hercegovine. Afera “Agrokomerc” otkrila je puno više od nepravilnosti u poslovanju jednog preduzeća. Sve slabosti bosanskohercegovačkog političkog, privrednog i društvenog uređenja su, više nego ikada prije, izišle na vidjelo upravo tokom burnih događaja u Bosanskoj krajini kasnih 80-ih godina dvadesetog vijeka.¹ Međutim, postojeća literatura o ovoj temi dominantno se tiče upravo političkog aspekta značaja afere “Agrokomerc” kao i uloge Fikreta Abdića, te Hamdije i Hakije Pozderca. Stječe se dojam da se olahko prelazilo preko stvarnog uzroka izbijanja afere, odnosno izdavanja mjenica bez pokrića, a čemu je opet uzrok bio potpuno ekonomske prirode, tj. hronične nelikvidnosti kompletne bosanskohercegovačke privrede. Također, prostorno se afera i njene posljedice ograničavaju prvenstveno na područje Bosanske krajine, uz eventualnu analizu uloge Sarajeva i Beograda u dešavanjima u “Agrokomercu” prije, a naročito poslije eskalacije same afere. Samo se sporadično spominje direktno učešće još jednog velikog privrednog giganta iz Bosne i Hercegovine u samoj aferi, “Rudarsko-metalurškog kombinata” (“RMK”) Zenica na čelu sa generalnim direktorom Stankom Tomićem. Čak se ni Petar Dodik,² koji je također jedno vrijeme proveo na čelu “RMK”

---

¹ Više u: Admir Mulaosmanović, *Bihačka krajina: 1971.–1991. (utjecaj politike i političkih elita na privredni razvoj)*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2010.

² Petar Dodik rođen je 1925. godine u Husimovićima kod Sanskog Mosta. Učesnik je NOB-a od 1941. godine, a nakon okončanja ratnih sukoba obnašao je više dužnosti: sekretar Sreskog komiteta KPJ u Sanskom Mostu i Srbcu, član Centralnog komiteta SKBiH, član Izvršnog komiteta CKSKBiH, potpredsjednik i predsjednik Sreza Banja Luka, savezni poslanik u Skupštini SFRJ, ambasador Jugoslavije u Rumuniji i član Predsjedništva SRBiH. Tokom 1972. godine izabran je za potpredsjednika Poslovnog odbora “RMK” Zenica za poslove izgradnje željezare Prijedor. Petar Dodik je 26. juna 1978. godine izabran za predsjednika Poslovnog odbora “RMK” i na toj poziciji ostaje do isteka mandata u proljeće 1982. godine. Autor je

Zenica, te je lično poznao Stanka Tomića i saradivao s njim, u svojim knjigama ne bavi detaljnije ulogom “RMK” Zenica u aferi “Agrokomerc”.

O značaju uloge “RMK” Zenica” u aferi “Agrokomerc” najbolje svjedoči pažnja koja je posvećena ovom pitanju u printanim medijima koji su tada izlazili u Zenici, a prije svih u “Našoj riječi”³ i “Metalurgu”,⁴ ali i “Delegatskoj tribini”,⁵ koja je glavni izvor za utvrđivanje stava općinskih vlasti prema dešavanjima u “Agrokomercu”. Spomenuti listovi su posvetili dosta prostora aferi, a naročito pitanju učešća privrednih organizacija i osoba iz Zenice u njoj. Posebno su značajne zabilježene reakcije općinskih vlasti i različitih partijskih organizacija, naročito onih u “RMK”, “Željezari” Zenica, “Privrednoj banci Sarajevo” i drugim direktnim sudionicima afere. Detaljni izvještaji sa sjednica spomenutih tijela i organizacija bogat su izvor za utvrđivanje procesa formiranja stavova prema aferi u cjelini, a naročito prema sudionicima iz Zenice. Mjesecima su stranice spomenutih listova bile ispunjene naslovima o aferi “Agrokomerc”, pa je termin “AKO-mjenica” postao životna svakodnevica hiljadama ljudi u Zenici. Samo u periodu od sredine

---

dvije knjige: Petar Dodik, *Uspom i pad Agrokomerc*, DES, Sarajevo, 2003. i Petar Dodik, *Moj životni put: sjećanja na Drugi svjetski rat, poslijeratnu izgradnju, diplomatsku misiju u Rumuniji, rad u RMK Zenica i Predsjedništvu Bosne i Hercegovine*, Samostalno izdanje, Sarajevo, 2008, u kojima je dio prostora posvećen i periodu rada u “RMK” Zenica.

- ³ “Naša riječ” je lokalni sedmični list koji je prvi put izišao u Zenici 15. februara 1956. godine s namjerom izvještavanja o glavnim događajima iz svih sfera života na području Zenice, ali i susjednih općina poput Kaknja, Viteza, Busovače, Zavidovića, Travnika i Novog Travnika. “Naša riječ” je izlazila jednom sedmično (srijedom) sve do 1978. godine, kada počinje izlaziti dva puta sedmično (ponedjeljkom i petkom), a sve do 25. maja 1987. godine izlazila je samo na latinici, kada se prelazi na sistem jedna stranica na latinici, a sljedeća na ćirilici i tako nazmjenično. “Naša riječ” je vrlo često imala ulogu službenog lista Opštine Zenica, pa i sreske uprave. Pojedini članci su pisani kako bi objasnili najvažnije odluke, a autori su često bili najviši predstavnici lokalne vlasti.
- ⁴ “Metalurg” je sedmični list “RMK” Zenica čiji je prvi broj izišao 1969. godine, s ciljem izvještavanja o svim pitanjima i aspektima života i rada u okviru Kombinata. “Metalurg” je nastao integracijom listova “Bilten” Željezare Zenica, zatim “Ljubijškog rudara”, “Našeg kolektiva” i “Liva”. Ovaj list ne treba miješati sa istoimenim listom koji je izlazio u okviru Željezare Zenica u periodu od 1952. do 1963. godine, a kojeg je po gašenju naslijedio časopis “Bilten”, koji je kasnije integrisan u novi “Metalurg” 1969. godine.
- ⁵ “Delegatska tribina” je zvanični list Skupštine Opštine Zenica, čiji je prvi broj izišao 1974. godine nakon uspostavljanja delegatskog sistema. List je izlazio redovno prije i poslije svih sjednica Skupštine Opštine Zenica ili skupština različitih SIZ-ova. U pravilu “Delegatska tribina” je izlazila četvrtkom, najmanje jednom mjesečno, a cilj joj je bio obavještavanje javnosti o svim odlukama, sporazumima i dogovorima od značaja za širu društvenu zajednicu. Nažalost, dobar dio brojeva “Delegatske tribine”, čiji je 500. broj izišao 18. 8. 1988. godine, nije sačuvan ili je nedostupan. Sačuvani su uglavnom oni brojevi koji su objavljeni kao dodatak redovnim brojevima “Naše riječi”.

septembra do kraja decembra 1987. godine “Naša riječ” je u svojih 35 brojeva objavila 139 novinskih članaka koji su se direktno odnosili na aferu “Agrokomermerc” sa akcentom na učešće “RMK”. U istom periodu “Metalurg” je objavio 56 članaka u 14 brojeva, što predstavlja apsolutni i nikad premašeni rekord po pitanju količine objavljenog materijala o jednoj temi u ovome listu. Afera je i tokom cijele 1988. godine pažljivo praćena u oba spomenuta lista, a naročito u “Našoj riječi”, u kojoj je mjesečno objavljivano više članaka koji su se ticali “Agrokomerca”.

Zenica i “RMK” 80-ih godina – vrijeme ekonomske neizvjesnosti

Kompletna poslijeratna historija Zenice obilježena je intenzivnim ulaganjima u industrijske kapacitete. Promjenom prvobitno planirane odluke o izgradnji nove željezare u Doboju Zenica postaje glavni jugoslavenski metalurški centar u koji su kontinuirano investirana ogromna finansijska sredstva s ciljem povećanja obima proizvodnje i modernizacije proizvodnog procesa. Do 1968. godine, kada je konačno završen veliki dvodecenijski investicijski krug, Željezara u Zenici je postala najveći proizvodni objekat tog tipa u Jugoslaviji.⁶ Te iste godine krenulo se i sa drugom fazom proširenja i modernizacije proizvodnje, ali je došlo i do značajnih organizacijskih promjena. Naime, 23. oktobra 1968. godine zvanično je došlo do integracije “Željezare” Zenica, “Rudnika” i “Željezare” Vareš, “Željezare” Ilijaš i “Rudnika Ljubija” u jedinstveni “Rudarsko-metalurški kombinat” Zenica. Uskoro se u Kombinatu uključuju i brojne druge srodne fabrike iz Mrkonjić-Grada, Doboja, Gornjeg Vakufa, Knina, Novog Sada, Sarajeva, Bijeljine i Bihaća. Kombinatom je upravljao Poslovodni odbor, koji su činili predsjednik, potpredsjednik i članovi,⁷ a koje je birao Radnički savjet “RMK”. Za prvog predsjednika Poslovodnog odbora, odnosno generalnog direktora Kombinata izabran je Stanko Tomić,⁸ dotadašnji generalni direktor “Željezare” Zenica. Stanko

---

⁶ Miloš Bjelovitić, *Zenica i njena okolina, Ekonomskogeografska studija*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 183-184.

⁷ Broj članova Poslovodnog odbora povećavao se s rastom Kombinata, pa je sredinom 80-ih ukupan broj članova narastao na 9, zajedno sa predsjednikom i potpredsjednikom.

⁸ Stanko Tomić rođen je 1926. godine u Zagonima kod Bijeljine. Bio je učesnik NOB-a od 1942. godine, a članom KPJ postao je 1943. godine. Obnašao je veliki broj značajnih funkcija, ali je najveći dio radnog vijeka proveo vezan za Zenicu, prvo za Željezaru, čiji je generalni direktor bio od 1963. do 1969. godine, a zatim u “RMK”, čiji je predsjednik Poslovodnog odbora bio u nekoliko mandata, i to od 1969. godine, kao prvi generalni direktor novoformi-

Tomić je ličnost za koju se razvoj “RMK” najviše i veže s obzirom da je najveći dio svog radnog vijeka proveo upravo na poslovima upravljanja Kombinatom. Iako su u Zenici postojala i druga velika preduzeća koja su zapošljavala hiljade radnika, poput “Rudnika mrkog uglja” Zenica, Građevinskog preduzeća “Izgradnja” i “Vatrostalne”, “RMK” i “Željezara” Zenica, koja je bila u sastavu Kombinata, bili su neosporno najvažniji privredni subjekti. Razvoj kompletnog grada u potpunosti je zavisio od uspješnosti poslovanja “RMK”, koji je bio glavni finansijer svih sfera života u gradu, od zdravstva, sporta, kulture, stambene i komunalne izgradnje itd.⁹ Međutim, već od sredine 70-ih godina “RMK” se postepeno suočava sa problemom likvidnosti, odnosno s (ne)mogućnošću poslovanja sa dobitkom. Preveliki broj zaposlenih, niska produktivnost, problemi sa nabavkom sirovina, zastarjela tehnologija proizvodnje, administrativni način kreiranja cijena proizvoda od čelika, koji je kreiralo Savezno izvršno vijeće, a koje je često išlo na štetu “RMK”, te stalni izazovi na svjetskom tržištu (niske cijene čelika, nedostatak sirovina, naftne krize itd.) bili su samo neki od glavnih izazova s kojima se rukovodstvo “RMK” moralo suočiti, pored stalnih poslova poput omogućavanja nesmetane i kontinuirane proizvodnje, održavanja postrojenja, planiranja i projektovanja investicija i iznalaženja sredstava za njihovu realizaciju, osiguravanja redovnosti isplate ličnih dohodaka radnika itd. O teškoj situaciji u kojem su se i “RMK” i “Željezara” nalazili najbolje svjedoči podatak da je u 1977. godini akumulirani gubitak iznosio 37 milijardi dinara (oko 200 miliona dinara),¹⁰ a negativno poslovanje nastavilo se i u narednom periodu, uprkos povremenim pozitivnim iskoracima. Situacija se naročito pogoršavala sredinom 80-ih godina, posebno sa stalnim rastom inflacije te sve težim plasmanom roba na stranim tržištima. Tako je 1987. godine, po riječima Stanka Tomića, akumulirani dug “RMK” iznosio 115 miliona konvertibilnog duga, 63 miliona klirinškog i 500 milijardi dinarskog duga, što su bili ogromni iznosi. Doduše, “RMK” je imao i ogromna nenaplaćena dugovanja, koja su mogla pokriti gubitke Kombinata, međutim nije bilo izvjesno kada bi se ta sredstva mogla u konačnici i naplatiti.¹¹

---

ranog Kombinata, na čijem je čelu ostao do 1978. godine. U periodu od 1978. do 1982. godine predsjedničku dužnost obnašao je Petar Dodik, a nakon njega od 1982. do 1986. godine Žarko Kolenda, da bi od 1986. godine predsjednik ponovo postao Stanko Tomić. Inače, Stanka Tomića se smatralo idejnim tvorcem “RMK” Zenica, naročito njegove organizacije, i jednim od najutjecajnijih ljudi u poslijeratnoj Zenici.

⁹ Mirza Džananović, *Grad u dimnjacima – Urbanizacija Zenice od 1945. do 1990. godine*, Zjenica, Zenica, 2017, 207-209.

¹⁰ P. Dodik, *Moj životni put*, 231.

¹¹ “Mjere žive život”, *Metalurg*, XIX, broj 974, Zenica, 28. 2. 1987, 3.

Afera “Agrokomerc” u Zenici – od negiranja do eskalacije

Situacija u Zenici tokom 1987. godine bila je poprilično sumorna. Novinski članci su brujali o lošim ekonomskim rezultatima cijele zeničke privrede, lični dohoci su bili sve manji, a troškovi života sve veći. Uprava “RMK” konstantno je isticala brojne negativne faktore koji su žestoko pogađali Kombinat i utjecali na njegovo poslovanje, ali su također pozivali na strpljenje, doslovno pridržavanje različitih mjera koje su se uvodile s ciljem sanacije dugovanja, te se uporno navodila nada u (skoru) bolju budućnost. Ipak, najave rukovodstva o skorom poboljšanju situacije bile su u oštrom raskoraku sa realnošću života u gradu, što se jasno vidi i u člancima iz “Naše riječi” i “Metalurga”, u kojima radnici Kombinata, ali i ostali stanovnici i Zenice i ostalih mjesta konstantno upozoravaju na stalan pad društvenog standarda. U takvoj atmosferi došlo je i do izbijanja afere “Agrokomerc”, odnosno do afere sa “AKO-mjenicama”.

Prvi spomen afere “Agrokomerc” nalazimo u svečanom broju povodom objavljenog 1000. broja “Metalurga” od 3. septembra 1987. godine. Na samom kraju jubilarnog izdanja izdata je usputna informacija kako je “Krajinametal”, članica “RMK” iz Bihaća, izbjegla negativne efekte afere sa lažnim mjenicama, jer je na vrijeme prebacila svoje poslovanje sa Privredne banke Sarajevo, podružnica Bihać, na račune “Jugobanke”. Direktor “Krajinametala” Kasim Čurtović, u razgovoru sa novinarima “Metalurga”, navodi da čitava afera za ljude iz Bihaća i nije neka novost, te da su oni bili upozoreni već početkom godine. On se dosta kritički osvrće na razvoj “čuda iz Kladuše” za koje kaže da su navodnim pozitivnim uspjehom “Agrokomerca” godinama “šamarani i šarmirani ne samo Bihać i Bosna i Hercegovina i njihove banke nego i mnogi drugi, čak i oni koji sebe nazivaju Srednjoevroljanima”. Iako su se dugoročno očekivale negativne posljedice na poslovanje “Krajinametala”, smatralo se da će se one lahko prevazići, jer su već bile preduzete odgovarajuće mjere.¹² Još uvijek se afera “Agrokomerc” nije direktno vezivala za rukovodstvo “RMK” ili pojedine članice Kombinata. Na sjednici Radničkog savjeta “Željezare” Zenica, održane 9. septembra 1987. godine, na pitanje o plaćanju roba Valjaonice III, a koje su izvezene preko “Agrokomerca”, rukovodstvo je odgovorilo da je potvrdilo kako je do plasmana putem “Agrokomerca” zaista došlo tokom 1986. i 1987. godine, ali da je to urađeno u skladu sa važećim propisima. Po saznanju o postojanju nepravilnosti “Željezara” je odmah prekinula saradnju i plasman proizvoda preko

---

¹² “Uskočile ‘Jugobanka’ i Interna banka”, *Metalurg*, XIX, broj 1000, Zenica, 3. 9. 1987, 14.

“Agrokomerca”.¹³ Postojanje veza “RMK” i “Agrokomerca” više se nije moglo skrivati, ali razmjere tih odnosa još uvijek su se prikrivale, s uvjerenjem da će kompletna afera uskoro biti prevaziđena, te da će ostati vezana samo za prostor Velike Kladaše i Bosanske krajine. To uvjerenje ponovljeno je i na sjednici Međuoštinske konferencije Saveza komunista, održane 14. septembra u Zenici, a na kojoj su prisustvovali predsjednici i sekretari predsjedništava općinskih komiteta iz zeničke subregije (Zenica, Zavidovići, Kakanj, Žepče), te članovi Centralnog komiteta SKBiH i SKJ iz spomenute regije uključujući i Stanka Tomića, te izvršni sekretar Predsjedništva CKSKBiH Izet Brković. I Stanko Tomić i Ljiljana Poljak, predsjednica Opštinskog komiteta SK Zenica, osudili su učesnike afere, ali su posebno istakli da, uprkos saradnji pojedinih preduzeća iz Zenice kao što su “RMK”, “Željezara” Zenica i rudnici mrkog uglja, “sve su prilike, neće imati teže posljedice”.¹⁴ U sličnom tonu su dolazile i poruke sa sjednice Izvršnog odbora “PBS – Osnovne banke Zenica”, održane 17. septembra, na kojoj je utvrđeno da je izvršena provjera te da nije utvrđeno postojanje ni jedne “Agrokomercove” mjenice.¹⁵

Međutim, bez obzira na uvjeravanja da Zenica neće osjetiti posljedice afere, postepeno je postajalo sasvim jasno da su brojni funkcioneri i iz ovog grada direktno involvirani u poslove sa “Agrokomercom”. Svakodnevno su se pojavljivale nove informacije i otkrivale nove veze Zenice i Velike Kladaše, te su delegati na svim partijskim forumima jasno tražili konkretne i precizne odgovore. Najviše se očekivalo od sjednice partijskih organizacija iz sastava “RMK”, a prva na redu bila je sjednica partijske organizacije “RMK – Prometa” održana 28. septembra 1987. godine u Zenici. “RMK – Promet” bila je organizaciona jedinica zadužena za poslove prodaje proizvoda Kombinata u zemlji, a naročito u inostranstvu. Upravo je “RMK – Promet” još tokom 1985. godine uveo praksu tzv. “specijalnih aranžmana”, koji su podrazumijevali prodaju proizvoda Kombinata domaćim kupcima, ali po izvoznim cijenama i uvećanim za izvoznu stimulaciju. Praktično je ta roba mijenjana za drugi proizvod na inostranom tržištu kao u slučaju zamjene zeničkog čelika za egipatsku kafu. Takvi aranžmani ugovoreni su u periodu od 1985. do 1987. godine sa ukupno 8 organizacija, a jedna od njih je bio i “Agrokomerc”. U zvaničnoj informaciji o poslovima “RMK – Prometa”

---

¹³ “O ‘Agrokomercovim’ mjenicama”, nepotpisani članak, *Naša riječ*, XXXII, broj 2152, Zenica, 11. 9. 1987, 8.

¹⁴ “Sa mjenicom ‘AKO’ nikome nije lako!”, N. Pisker, *Naša riječ*, XXXII, broj 2154, Zenica, 18. 9. 1987, 2.

¹⁵ “Još nema problema sa mjenicama”, D. Milošević, *Naša riječ*, XXXII, broj 2154, Zenica, 18. 9. 1987, 4.

sa “Agrokomercom” objašnjen je čitav proces realizovanja “specijalnog aranžmana”, te je delegatima rečeno kako je posao uspješno okončan te da postoje minimalne šanse za eventualne gubitke. Međutim, delegati nisu bili uvjereni u prezentovanu informaciju, koja u konačnici nije ni usvojena, što i nije bio baš čest slučaj. Naime, osim sumnje u prezentovane zaključke i uvjeravanja o nepostojanju štete, delegate je posebno oneraspoložila izjava rukovodstva “RMK – Prometa” da “Kombinat nije znao dalje puteve svoje robe”, odnosno da onog trenutka kada je čelik ustupljen “Agrokomeru” oni nisu imali informaciju gdje će ta roba biti prodana. A upravo je krajnji kupac čelika bio sporan, jer je bila u pitanju kompanija iz Egipta sa kojom je Kombinat već dugo radio i to direktno preko “Progressa”. Drugim riječima, posredovanje “Agrokomerca”, barem u ovom slučaju, uopće nije bilo potrebno. Konačni zaključak je bio da velike štete neće biti, a na pitanje delegata ko je zapravo kriv ukoliko dođe do bilo kakvih negativnih posljedica direktor “RMK – Prometa” je odgovorio da je krivac Fikret Abdić.¹⁶ Ista informacija je prezentovana i na sjednici Sindikata “Željezare” iz Zenice, gdje također nije dobila podršku, a činjenica da autori informacije nisu bili na sjednici je posebno razbjesnila radnike.¹⁷ Ista informacija našla se i pred ostalim partijskim, radničkim i privrednim savjetima i organizacijama, a rezultat je gotovo uvijek bio isti, odnosno predočena informacija je vraćana na doradu. Definitivno je svima bilo jasno da afera “Agrokomer” nije problem koji će zaobići Zenicu ili nanijeti malo štete. Pitanja je bilo puno, a odgovora još manje, ali “došlo je vrijeme, očito, da se radnicima više ne mogu nuditi polovične i nedovoljno jasne informacije”.¹⁸ Željno se očekivala nova sjednica Radničkog savjeta “RMK”, na kojoj su trebale konačno biti razriješene sve dileme oko afere “Agrokomer” u Zenici.

Afera “Agrokomer” u Zenici – uloga Stanka Tomića i “RMK” Zenica

Predsjednica Radničkog savjeta “RMK” Azra Markov zakazala je dugoočekivanu sjednicu ovog tijela za 22. oktobar 1987. godine, na kojoj se razmatralo nekoliko važnih tačaka poput izvještaja o rezultatima poslovanja Kombinata za prvih osam mjeseci, zatim o problemima naplate potraživanja, a najvažnija tačka je zapravo

---

¹⁶ “Najvažnije izvaditi štetu”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1004, Zenica, 1. 10. 1987, 2.

¹⁷ “Nepotpuna informacija o ‘AKO’ mjenicama”, D. Milošević, *Naša riječ*, XXXII, broj 2160, Zenica, 9. 10. 1987, 3.

¹⁸ Isto.

trebala biti pitanje odnosa sa “Agrokomercom”.¹⁹ Svaka tačka je bila od vitalnog interesa za dalju sudbinu Kombinata, a prezentovane informacije pokazale su da budućnost nije nimalo svijetla. Poslovanje u prvih osam mjeseci bilo je pod pritiskom različitih faktora, te je rezultat bio poprilično neizvjestan. Troškovi poslovanja dodatno su porasli, kao i iznos nenaplaćenih potraživanja, a problem je bio i smanjena mogućnost plasmana roba na domaćem tržištu usljed smanjene potrebe, inflacije i generalno negativnog stanja jugoslavenske privrede.²⁰ Rasprava o naredne dvije tačke dodatno je osvijetlila očigledno brojne probleme u funkcionisanju Kombinata. Krsto Stevović, član PO “RMK”, informisao je prisutne da su “pojedinci u ‘RMK – Prometu’ sklopili i nekoliko aranžmana na štetu jugoslovenskog giganta crne metalurgije”. Posljedica toga je gotovo izvjesna situaciju u kojoj “RMK” sa sigurnošću neće moći naplatiti nemala potraživanja u iznosu od 1,3 miliona dolara, 111.456 franaka i 200.000 maraka. Protiv odgovornih osoba već je bila pokrenuta istraga, a zbog svega spomenutog Stevović je predložio uvođenje prinudne uprave u “RMK – Promet”, za šta je i dobio podršku Radničkog savjeta.²¹ Informacija o poslovima sa “Agrokomercom” također je dostavljena svim delegatima, ali se o njoj nije raspravljalo, niti je stavljena na glasanje. To je urađeno na inicijativu Stanka Tomića, predsjednika PO “RMK”, koji je naveo da su podaci predočeni u informaciji tačni i detaljno razrađeni, ali da su pojedinci u raspravi postavili pitanje istinitosti. Njegov prijedlog bio je da se tačka povuče na doradu i dopunu. Naveo je da je “opasno za vas usvojiti informaciju ukoliko je obavijena sumnjama”, te da se sve još jednom provjeri, pa “ako ima propusta, neka odgovara ko je kriv”. Delegati Radničkog savjeta prihvatili su ponuđeni prijedlog, a interesantno je da su se samo neki delegati suprotstavili povlačenju tačke jer su smatrali da istu treba odmah usvojiti!²² Tako je priča o vezama Zenice i Velike Kladuše još jednom odgođena, a radnici i javnost su ostali bez traženih odgovora.

Međutim, klupko se ipak počelo odmotavati, a odgovornost za kompletnu situaciju prebacivati na sam vrh “RMK”, odnosno na njegov Poslovodni odbor na čelu sa Stankom Tomićem. Naime, pod pritiskom OKSK Zenica 22. oktobra održana je nova sjednica POSK “RMK – Prometa” i to uporedo sa sjednicom Radničkog savjeta “RMK”, na kojoj je usvojena odluka o uvođenju prinudne uprave u “RMK – Promet”, o čemu su delegati POSK “RMK” Zenica obaviješteni

---

¹⁹ “Danas sjednica Radničkog savjeta”, *Metalurg*, XIX, broj 1007, Zenica, 22. 10. 1987, 1.

²⁰ “Porast troškova poslovanja”, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 3.

²¹ “RMK” – Prometu prinudna uprava?”, M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2164, Zenica, 23. 10. 1987, 1.

²² “O ‘Agrokomercu’ naknadno”, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 3.

neposredno pred otvaranje njihove sjednice. Uprkos tome odlučeno je da se partijska sjednica održi, ali su tome prethodile burne reakcije na odluku Radničkog savjeta, koju su smatrali ishitrenom, nepotrebnom i nekorektnom, te je postavljeno pitanje “da li je krajnji cilj zaista zaštita društvenih ili nekih drugih, užih, interesa”.²³ U takvom ozračju započela je i sjednica na kojoj je razmatrana Informacija o poslovanju sa “Agrokomercom”, koja zapravo nije ponudila nikakve nove informacije. To je dovelo do burne rasprave i negodovanja delegata, već ljutih zbog odluke o uvođenju prinudne uprave u “RMK – Promet”. Najviše rasprave je bilo oko dijela predočene informacije u kojoj se navodi kako je poslovanje sa “Agrokomercom” u potpunosti bilo legalno i u skladu sa propisima, što je većini delegata zapravo bilo nepojmljivo, jer su smatrali da, ukoliko bi to zaista bilo tačno, onda same afere niti raspravljanja o njoj ne bi ni bilo. Međutim, rasprava je dobila konkretan ton kada su delegati počeli objašnjavati stvarnu ulogu i poziciju “RMK – Prometa” unutar Kombinata. Rečeno je da je neposredno pred uspostavljanje saradnje Kombinata sa “Agrokomercom” donijeta odluka po kojoj je “RMK – Promet” dobio koordinirajuću ulogu unutar Kombinata. Od tada su svi poslovi u “Prometu” vršeni zapravo po diktatu Kombinata, odnosno njegovog Poslovnog odbora, čime je “Promet” zapravo postao samo tehnički realizator ugovora. Time je doveden u neravnotežan položaj i u samom Kombinat u odnosima sa “Agrokomercom”.²⁴ Tada je Hajrudin Bajramović, rukovodilac sektora “Rudarstvo i metalurgija” u okviru “RMK – Prometa”, očigledno pod pritiskom delegata, konačno iznio detaljne informacije o svim ugovorima koje je “RMK – Promet” potpisao sa “Agrokomercom”. Naveo je da su potpisana ukupno 4 ugovora, od strane različitih osoba, a da su oni bili rezultat direktnog dogovora koji je postignut između Stanka Tomića i Huseina Ćuka, savjetnika Fikreta Abdića. Tomo Beroš je potvrdio izrečene navode Bajramovića, te je dodao da su “sa sadašnjeg aspekta ti poslovi štetni”, ali da su “u to vrijeme oni bili korisni, tim prije što je prijetila opasnost da Željezara obustavi proizvodnju zbog nagomilanih zaliha”. Smatrao je da ipak šteta nije velika u konačnici. Kombinat je jedini pristupio zaštiti svoje imovine odmah po izbijanju afere, jer su uspjeli preuzeti kafu i to uz saglasnost novog Poslovnog odbora “Agrokomerca”.²⁵ U konačnici, rasprava je završena usvajanjem zaključka sa tim sadržajem, odnosno sva odgovornost za poslove sa “Agrokomercom”, a koji su realizovani preko “RMK

---

²³ “Sve urađeno iza leđa”, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 6.

²⁴ “U svojoj kući – neravnotežni”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 6.

²⁵ “Poslovni odbor Kombinata odlučivao”, M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2165, Zenica, 26. 10. 1987, 2.

– Prometa”, prebačena je na Poslovodni odbor Kombinata.²⁶ Stanko Tomić je prvi put direktno povezan s aferom “Agrokomerc”, te je označen kao vodeća ličnost u sklapanju štetnih ugovora, čime je zapravo i najveća odgovornost prebačena na njega. To i nije bilo veliko iznenađenje i bilo je samo pitanje vremena kada će se javno priznati ili potvrditi njegova uloga, jer je svima bilo jasno i općepoznato da se bez znanja i saglasnosti Stanka Tomića u “RMK” ništa nije moglo uraditi, a pogotovo ne sklopiti ugovori takvog karaktera, koji su mogli presudno utjecati na budućnost kompletnog Kombinata. S druge strane, bilo bi naivno misliti da je Stanko Tomić sve to radio samostalno, bez znanja i podrške ostalih članova Poslovodnog odbora ne samo “RMK” već i upravnih i partijskih rukovodstava ostalih članica Kombinata, ali i drugih uključenih u aferu poput “PBS” u Zenici. Također, upuštanje u poslove sa “Agrokomercom” nije bio pusti avanturizam, već najvećim dijelom potreba, odnosno jedan od načina pokušaja prevazilaženja krize koja je pogodila privredu kompletne zemlje, a naročito “RMK”. Ipak, po izbijanju afere i konačnog utvrđivanja činjenica sva odgovornost je prebačena prvenstveno na Stanka Tomića, prvo u Zenici na sjednicama partijskih i radničkih organizacija, a odmah potom i u Sarajevu na sjednici CKSKBiH.

Svega dan poslije održanih sjednica Radničkog savjeta “RMK” i POSK “RMK –Prometa” , u Sarajevu je 23. oktobra 1987. godine održana Deseta sjednica CKSKBiH, na kojoj se raspravljalo o ekonomskim i političkim posljedicama afere “Agrokomerc”. Na sjednici je oštro kritikovana podrška Hamdije Pozderca koju je davao “Agrokomercu”, te je predloženo pokretanje inicijative za njegovo razrješavanje sa dužnosti člana CKSKJ, a podržano je i utvrđivanje odgovornosti Hakije Pozderca.²⁷ Na istoj sjednici razmatrana je i odgovornost Stanka Tomića, te je navedeno da se “neposredno angažovao i založio autoritet istaknutog privrednika i društveno-političkog radnika da bi se obezbijedila određena sredstva za potrebe ‘Agrokomerca’“, zatim da se “stavio na stranu onih koji su otežavali i usporavali realizaciju društvene akcije na razotkrivanju afere”. Poslovni potezi “RMK”, za koje je i neposredno odgovoran, ukazuju da je i sam bio angažovan u nesamoupravnim radnjama”, poput zaključivanja posebnih aranžmana sa “Agrokomercom”, koji nisu bili samo poslovni, ili odobravanja nižih prodajnih cijena betonskog čelika “Agrokomercu” u odnosu na druge poslovne partnere, te “neposrednim intervencijama i pritiscima na kadrove u Narodnoj banci BiH, Ljubljanskoj banci – Osnovnoj banci Sarajevo i Zeničkoj banci, Stanko Tomić je tražio finansijsku pomoć i podršku SOUR “Agrokomerc”, što je neprimjereno

---

²⁶ “U svojoj kući – neravnopravni”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 6.

²⁷ “Nastavak procesa diferencijacije”, *Naša riječ*, XXXII, broj 2165, Zenica, 26. 10. 1987, 3.

uobičajenim odnosima u poslovanju u bankama”. Zbog svega navedenog utvrđena je “idejno-politička odgovornost druga Stanka Tomića”, koji je odmah podnio ostavku na članstvo u CKSKJ. Zatražen je i nastavak istrage oko poslovanja “RMK” Zenica sa “Agrokomercom” do konačnog rasvjetljavanja situacije.²⁸

U skladu s uputstvima i zaključcima sa Desete sjednice CKSKBiH u Zenici je krajem oktobra održano nekoliko značajnih sjednica na kojima se raspravljalo o učešću zeničkih rukovodilaca u aferi “Agrokomerc”. Najvažnija je bila sjednica OKSK Zenica, održana 28. oktobra, na kojoj je dominantna tema bila afera “Agrokomerc” i njene posljedice na političku i privrednu situaciju u gradu. Najviše vremena posvećeno je raspravi o odgovornosti Stanka Tomića. Međutim, uskoro se pokazalo da u tom pitanju nije postojao koncenzus. Naprotiv, postojale su dvije struje u okviru OKSK Zenica.²⁹ Prva je smatrala da je odgovornost Stanka Tomića neupitna, te da se u skladu s tim kao i sa zaključcima sa Desete sjednice CKSKBiH treba ići u smjeru njegovog razrješavanja sa dužnosti predsjednika PO “RMK”. Druga struja smatrala je da postoji čak mogućnost da CKSKJ ne prihvati ostavku Stanka Tomića na članstvo u ovoj organizaciji, uprkos zaključcima CKSKBiH, pa čak i da formira radnu grupu eksperata koja bi ispitala da li su poslovi “RMK” sa “Agrokomercom” u vezi s betonskim čelikom zaista bili društveno štetni. Navedeno je da je i Stanko Tomić smatrao da šteta nije učinjena, a u tom stajalištu podržavale su ga i pojedine osnovne organizacije SK iz sastava “RMK”, a sve to, po mišljenju pojedinih delegata, moglo je bitno utjecati na ocjenu stepena idejno-političke odgovornosti. Najistaknutije ličnosti “Tomićeve struje” bili su predsjednik OKSK Zenica Ljiljana Poljak i Muhamed Pašalić, član CKSKBiH i potpredsjednik PO “RMK”, koji su isticali da bi “utvrđivanje idejno-političke odgovornosti u ovom slučaju neko mogao iskoristiti za *iživljavanje* ličnog nezadovoljstva, etiketiranje, blaćenje nedužnih(...)”.³⁰ Iako je većina delegata u raspravi odbila ove navode, bilo je sasvim jasno da utjecaj Stanka Tomića u Zenici još uvijek nije nestao, čemu je sigurno u velikoj mjeri doprinosila

---

²⁸ “O odgovornosti Stanka Tomića”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1008, Zenica, 29. 10. 1987, 2.

²⁹ Ocjenu o postojanju dvije struje iznijela je novinarka “Naše riječi” Natka Buturović u članku pod nazivom “Istina, ipak, na vidjelu”, ali je već u narednom broju objavljena zvanična reakcija Predsjedništva OKSK Zenica u kojoj se navodi da uprkos postojanju različitih mišljenja nema ni govora o nekoj podijeljenosti, te je iskazano puno jedinstvo u radu i djelovanju cijelog OKSK Zenica. Urednički kolegij “Naše riječi” prihvatio je primjedbe, te je navedeno da će se o tom pitanju raspravljati i na sjednicama Redakcije i OOSK “Naše riječi”, na kojima će se i utvrditi stepen pojedinačne odgovornosti. “Predsjedništvo je bilo jedinstveno”, *Naša riječ*, XXXII, broj 2167, Zenica, 2. 11. 1987, 3.

³⁰ “Istina, ipak, na vidjelu”, N. Buturović, *Naša riječ*, XXXII, broj 2166, Zenica, 30. 10. 1987, 3.

činjenica da se još uvijek nalazio na poziciji predsjednika PO "RMK", na koju, za razliku od članstva u CKSKJ, nije podnio ostavku, što je pojedinim delegatima na sjednici Komiteta zasmetalo. Međutim, u konačnici je ipak odlučeno da se formira radna grupa Opštinskog komiteta sa zadatkom da nastavi raditi na rasvjetljavanju Tomičeve odgovornosti.³¹ Ovome treba dodati da je na proširenoj sjednici Predsjedništva Konferencije SK "Željezare" Zenica, održane 27. oktobra, zaključeno da Stanko Tomić ne može biti jedini krivac niti akter afere, te je zatraženo od OKSK Zenica da utvrdi odgovornost i svih ostalih koji su imali udjela u poslovima s "Agrokomercom".³²

Utvrđivanje odgovornosti u poslovima sa "Agrokomercom" – sukob rukovodstava "RMK" i "Željezare" Zenica

Priča oko utvrđivanja svih činjenica o poslovima "RMK" Zenica sa "Agrokomercom" svela se na utvrđivanje odgovornosti Stanka Tomića (koja nije bila upitna) i "ostalih", s tim da se ova grupa konstantno proširivala novim imenima. Odbrana optuženih, doduše još uvijek samo u okviru različitih partijskih organizacija, svela se na Tomičevo opravdavanje potpisanih ugovora, te insistiranje da u tim poslovima nije bio sam. Naprotiv, tvrdio je da su o svemu bili obaviješteni i ostali članovi Poslovnog odbora kao i Poslovni odbori "RMK – Promet", "Željezare", Interne banke "RMK" i svih ostalih članica. Ako se u obzir uzmu karakter i sadržaj ugovora (neki su bili međunarodnog karaktera), te način realizacije dogovorenih poslova, ali i organizacija "RMK", Tomičeve tvrdnje se čine utemeljenim. S druge strane, "ostali", čiji je broj sa svakom novom sjednicom rastao, opovrgavali su Tomičeve tvrdnje, te uporno insistirali na priči o njegovom "apsolutizmu" i "diktatorskom stavu". Međutim, tokom svih tih rasprava i Tomić i "ostali" još uvijek su bili na svojim pozicijama, uprkos sve jačim zahtjevima brojnih osnovnih organizacija Saveza komunista "RMK" za njihovim smjenama.³³ Međusobni napadi i sumnjičenja poprimali su sve žešći intenzitet, te se uskoro prešlo na spominjanje i drugih spornih momenata, pa i "grijeva iz prošlosti", a koji nisu imali direktne veze sa samom aferom "Agrokomerc", pri čemu je Stanko Tomić bio najčešća meta. Naprimjer, na OOSK "Ljubijski

---

³¹ "Činjenice traže imena", N. Buturović, *Naša riječ*, XXXII, broj 2167, Zenica, 2. 11. 1987, 3.

³² "Krivaca ima više", M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2166, Zenica, 30. 10. 1987, 4.

³³ Već početkom decembra 85 od ukupno 90 članova OOSK "RMK" tražilo je smjenu Stanka Tomića, o čemu su postojali i zapisnici. "Agrokomerc", ipak, protežiran", M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2176, Zenica, 4. 12. 1987, 5.

rudnici” s oduševljenjem je pozdravljeno utvrđivanje odgovornosti Stanka Tomića, pri čemu je posebno istaknuta njegova kompletna “uloga u politici razvoja ove regije”, a koju su inače stanovnici Ljubije i Prijedora ocjenjivali izrazito negativnom.³⁴ Isticano je i njegovo “diktatorsko” ponašanje, a optuživan je i za “privatizaciju kadrovske politike”, zatim za sporno nagrađivanje sebi lojalnih pojedinaca, poput Velizara Lilića, savjetnika PO “RMK” za spoljnu trgovinu, kojem je kupljen stan,³⁵ ali i za pribavljanje lične koristi, odnosno za adaptaciju stana u Zenici iz sredstava Kombinata i dodjeljivanje stana u Sarajevu.³⁶

Tomić nije sporio da su poslovi sa “Agrokomercom” počeli onog trenutka kada je stupio na dužnost predsjednika PO, ali je ponovio da smatra kako u tim aranžmanima “RMK” ni na koji način nije oštećen. Pozvao se i na komparativnu analizu koju su sačinili organi Kombinata, a u kojoj je pokazano da postignuta cijena proizvoda nije bila niska, odnosno da tim aranžmanima nije učinjena nikakva šteta u poslovanju “RMK”.³⁷ Posebnu buru izazvala je njegova tvrdnja da su svi ugovori sa “Agrokomercom” postignuti i potpisani uz saglasnost “Željezare”, odnosno njenog direktora Nikole Telebaka, za kojeg je tvrdio da je i prisustvovao jednom sastanku na kojem su učestvovali i Tomislav Beroš i Fikret Abdić.³⁸ Ta izjava je unijela novu dimenziju u raspravu o aferi “Agrokomerc” jer je postavljeno opravdano pitanje uloge “Željezare” Zenica i njenog rukovodstva u svim poslovima. Tomislav Vuković, bivši direktor Interne banke “RMK”, čija se odgovornost u aferi također istraživala, posebno je insistirao na ovoj temi, jer

³⁴ Smatralo se da je Stanko Tomić idejni tvorac organizacije “RMK”, čija je čitava razvojna koncepcija bila zasnovana na rudnicima željezne rude u Ljubiji. Međutim, prilikom formiranja Kombinata ljubijski rudnici nisu bili naročito zainteresovani za članstvo u novoj organizaciji, jer su smatrali da bi samostalnim razvojem ostvarili puno veći napredak, a podršku su imali i od rukovodstva Prijedora, koje je smatralo da bi priključenjem rudnika Kombinat u Zenici došlo do velikog odliva sredstava van ove općine. Ipak, ljubijski rudnici odmah po osnivanju Kombinata ušli su u njegov sastav, a smatralo se da je to urađeno upravo zahvaljujući Stanku Tomiću, koji je od tada postao jedna od najomraženijih ličnosti u kompletnoj regiji koja je takav razvoj situacije smatrala velikim porazom. “Nasilni brak” sa Kombinatom bivao je još omraženiji nakon što je postalo manje-više svima jasno da od planova za izgradnju željezare Prijedor nema ništa, a pošto je najveći promotor te ideje bio Stanko Tomić, tako se i taj neuspjeh vezao upravo za njegovu ličnost. “Nema likovanja”, R. Mutić, *Metalurg*, XIX, broj 1013, Zenica, 10. 12. 1987, 2.

³⁵ “Za sve se, ipak, znalo”, M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2176, Zenica, 4. 12. 1987, 4.

³⁶ “Rezime bogate rasprave”, M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2177, Zenica, 7. 12. 1987, 5.

³⁷ “Zatraženi: isključenje, smjena, odgovornost”, B. Marjanović, *Metalurg*, XIX, broj 1013, Zenica, 10. 12. 1987, 3.

³⁸ “Ko je odobrio ugovore sa ‘Agrokomercom’”, M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2177, Zenica, 7. 12. 1987, 4.

je smatrao da je nekorektno ponašanje Radničkog savjeta i PO "Željezare", koji su uporno insistirali na utvrđivanju odgovornosti ljudi iz "RMK", "RMK – Prometa" i Interne banke "RMK", a da pri tome nikada nisu pokrenuli pitanje učešća ljudi iz svog kolektiva. Istaknuo je kako je apsolutno nerealno da "Željezara" nije znala za ugovore s "Agrokommercom", te da oni nisu mogli biti sklopljeni bez pristanka Nikole Telebaka, a čak i ako je kojim slučajem to tako i urađeno, onda je odgovornost i Nikole Telebaka i ostalih članova PO "Željezara" još i veća, jer je u pitanju potpuni nemar i nezainteresovanost za poslove vlastitog kolektiva.³⁹ Ilustrativno je ponašanje "Željezare" Zenica nakon iznošenja Tomićevih tvrdnji i veoma žestokih izjava Tomislava Vukovića. Naime, desetak dana nakon spomenutih izjava, 10. decembra, održana je sjednica Radničkog savjeta, na kojoj je razmatrano nekoliko tačaka vezanih za poslovanje "Željezare" u 1987. godini, svim izazovima s kojima se kolektiv suočavao, te planovima za naredni period. Pri tome ni jednom riječju nisu spomenuti bilo kakvi poslovi s "Agrokommercom", osim što je najavljeno da će se o tome raspravljati na sljedećoj sjednici. Tek nakon zvaničnog zaključenja sjednice za riječ se javio Nikola Telebak, koji je naveo da je dužan "ovom samoupravnom organu predočiti istinu" o informacijama koje se plasiraju u vezi s njegovom vezom sa spornim aranžmanima s "Agrokommercom". Naveo je kako je "van pameti da ja o isporuci robe "Agrokomercu" nisam znao, jer o tome je znao i veliki broj radnika Željezare, počev od skladištara, pa do svih onih koji rade na otpremi i fakturisanju", ali da nije "učestvovao u bilo kakvom ugovaranju poslova", kao ni potpisivanju bilo kakvih ugovora, "jer, jednostavno, to nije moj posao". Također je naveo da nikakve saglasnosti za prodaju roba "Željezare" nisu nikada tražene, pa ni u slučaju s "Agrokommercom".⁴⁰ Sve ovo je ponovljeno i na sjednici Radničkog savjeta "Željezare" Zenica, održane 25. decembra, a koja je u potpunosti posvećena aferi "Agrokomerc". Većina delegata je podržala Nikolu Telebaka i kompletan PO "Željezare", a zaključak se u biti svodio da je "RMK", na čelu sa Stankom Tomićem, sve dogovorio, "RMK – Promet" provodio, a "Željezara" Zenica, iako su se ugovori ticali konkretno njenih proizvoda, ništa o tome nije znala. Doduše, pokrenuta je i inicijativa o bržem i efikasnijem radu u reorganizaciji funkcionisanja Kombinata, odnosno preciznijeg utvrđivanja nadležnosti u vezi sa sklapanjem poslova i generalnog utvrđivanja politike privređivanja.⁴¹ Time je priča o ulozi "Željezare" Zenica u spornim po-

---

³⁹ "Tomića isključiti iz SK", M. Trnka, *Naša riječ*, XXXII, broj 2177, Zenica, 7. 12. 1987, 5.

⁴⁰ "O prijedlogu plana", D. Milošević, *Naša riječ*, XXXII, broj 2179, Zenica, 14. 12. 1987, 3.

⁴¹ "Posloводство nije odgovorno za štetu", M. Tomić, *Metalurg*, XIX, broj 1017, Zenica, 31. 12. 1987, 8.

slovima s “Agrokomercom” i definitivno bila okončana, a sva krivica prebačena je na “RMK – Promet”, odnosno na rukovodstvo “RMK” i Stanka Tomića.

Na sličan način nastojali su se opravdati i članovi PO “RMK – Prometa” Muhamed Aliefendić i Tomislav Beroš, koji su insistirali na tvrdnji da je Stanko Tomić vodio poslovnu politiku, a da su oni bili samo puki izvršioци njegovog diktata.⁴² Međutim, njihovu poziciju, ali i poziciju ostalih optuženih, u prvom redu otežavali su potpisi na ugovorima, kao i svakodnevno zbrajanje štete izazvane realizacijom ugovorenih poslova. Već sredinom decembra bilo je jasno da Tomićeve tvrdnje kako sklopljeni ugovori neće izazvati neku veliku štetu Kombinat u apsolutno nisu opravdane.⁴³ To je i utjecalo na odluku Radničkog savjeta “RMK” da na sjednici održanoj 17. decembra donese odluku o konačnom pokretanju opoziva Stanka Tomića sa funkcije PO “RMK”, pri čemu je posebno podvučena činjenica da se radi o opozivu, a ne o smjeni. Doduše, sam Tomić je neposredno pred početak sjednice uputio ostavku, međutim, ona je u startu odbijena i odlučeno je da se ide na proces opoziva,⁴⁴ što ipak ima jaču i pravnu i političku snagu, a to je za Radnički savjet bilo od velikog značaja jer su se već dugo čula mišljenja o otezanju cijelog postupka.⁴⁵ Za vršioca dužnosti predsjednika PO “RMK” izabran je Milan Malbašić, dotadašnji predsjednik PO “Ljubijski rudnici”, kolektiva koji je svoje članstvo u Kombinat u smatrao “prisilnim brakom” i koji je tradicionalno bio nenaklonjen Stanku Tomiću.⁴⁶ Smjena Tomića bila je samo posljednji čin u konačnom raščišćavanju afere “Agrokomerc” u Zenici, jer su u nekoliko narednih dana slične mjere izrečene i nizu drugih funkcionera iz “PBS”, “RMK – Prometa” i Interne banke “RMK”.⁴⁷

Sudski proces protiv zeničkih aktera afere “Agrokomerc”

Ipak, utvrđivanje samo idejno-političke odgovornosti nije moglo biti dovoljno. S obzirom na razmjere afere, nužno je bilo i sprovođenje krivične istrage. Zbog toga je Centar službi bezbjednosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove u Zenici početkom marta 1988. godine podnio krivične prijave Osnovnom

⁴² “Radili po diktatu”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1013, Zenica, 10. 12. 1987, 5.

⁴³ “Džaba – s popustom”, J. Pardo, *Metalurg*, XIX, broj 1013, Zenica, 10. 12. 1987, 8.

⁴⁴ “Opoziv, a ne ostavka”, B. Marjanović, *Metalurg*, XIX, broj 1014, Zenica, 17. 12. 1987, 2.

⁴⁵ “Ne žuri li se – presporo”, D. Ostojić, *Metalurg*, XIX, broj 1013, Zenica, 10. 12. 1987, 7.

⁴⁶ “Milan Malbašić vršilac dužnosti predsjednika PO ‘RMK’?”; B. Marjanović, *Metalurg*, XIX, broj 1014, Zenica, 17. 12. 1987, 2.

⁴⁷ “Opoziv, a ne ostavka”, B. Marjanović, *Metalurg*, XIX, broj 1014, Zenica, 17. 12. 1987, 2.

javnom tužilaštvu u Zavidovićima protiv Stanka Tomića, Tomislava Vukovića, Envera Fazlagića, Munira Šepera i Tomislava Beroša, s optužbom o počinjenom krivičnom djelu zloupotrebe ovlaštenja u privredi, pri čemu je načinjena materijalna šteta iznosila oko 4 milijarde dinara.⁴⁸ Optužnica je zvanično podignuta početkom decembra 1988. godine, a optuženima se, pored spornih poslova s "Agrokomercom", na teret stavlja i nezakonita kupovina stana Velizaru Liliću.⁴⁹ Suđenje je počelo krajem marta 1989. godine pred Krivičnim vijećem Osnovnog suda u Zenici, kojim je predsjedavao Željko Milikić, a trajalo je dva dana, nakon čega je prekinuto na "neodređeno vrijeme". Tokom prvih dva dana suđenja svi optuženi su dali svoje iskaze, koji se ni po čemu nisu razlikovali od izjava koje su davane u prethodnom periodu. Tomić je tvrdio da su svi ugovori potpisani u skladu sa važećim propisima, da Kombinat nije pretrpio nikakvu štetu, a ponovo je potcrtao da je sve poslove s "Agrokomercom" odobrilo i rukovodstvo "Željezare" Zenica na čelu sa Nikolom Telebakom, koji je i prisustvovao sastancima sa Fikretom Abdićem. Tomić je također rekao da su svi ti poslovi kao i potpisani ugovori uzrokovani nepovoljnim položajem Kombinata i teškom finansijskom situacijom u cijeloj zemlji, te da je njihov krajnji cilj bio ostvarivanje dobiti i poboljšanje situacije u "RMK", a ne ostvarivanje bilo kakve lične koristi. I Tomić i ostali su izjavili da kupovina stana Velizaru Likiću također nije sporna, odnosno da je to ustaljena praksa i u "RMK" i u drugim preduzećima, jer je savjetnik radio u korist cijelog Kombinata.⁵⁰ Proces je nastavljen 6. i 7. aprila 1989. godine saslušavanjem brojnih svjedoka, uključujući rukovodioce banaka iz Beograda, članova PO "RMK", te radnika "RMK", a pročitana je i iskaz Fikreta Abdića. Iako se mnogo očekivalo, naročito od predstavnika banaka, u konačnici se nije puno toga otkrilo, jer se najveći broj svjedoka izjavio da se ne sjeća svih detalja zato što je prošlo puno vremena od tih događaja. U konačnici je Krivično vijeće prihvatilo zahtjev za saslušanjem dodatnih svjedoka, te naložilo izradu finansijske analize, nakon čega je suđenje ponovo prekinuto na neodređeno vrijeme.⁵¹ Proces je ponovo nastavljen gotovo godinu dana od prekida, a okončan je iznošenjem završnih riječi odbrane optuženih i zastupnika javne optužnice, te iznošenjem rezultata finansijske analize koju je izradila Mirta Županić, vještak iz Zavoda za sudsko vještačenje iz Zagreba. Analiza je utvrdila da "RMK" nije pretrpio nikakvu štetu u poslovanju

---

⁴⁸ "Krivična prijava protiv Tomića, Fazlagića, Vukovića, Šepera i Beroša", *Naša riječ*, XXXIII, broj 2202, Zenica, 4. 3. 1988, 5.

⁴⁹ "Optužen Stanko Tomić", *Naša riječ*, XXXIII, broj 2288, Zenica, 5. 12. 1988, 8.

⁵⁰ "Čekaju se svjedoci", S. Čehović., *Naša riječ*, XXXIV, broj 2306, Zenica, 31. 3. 1989, 11.

⁵¹ "Moda komisijonih kredita", S. Čehović., *Naša riječ*, XXXIV, broj 2317, Zenica, 18. 4. 1989, 9.

s “Agrokomercom”, te da zapravo ima neizmiren dug prema preduzeću iz Velike Kladaše u iznosu od 227.864 dinara.⁵² U ponedjeljak 21. maja 1990. godine, nakon gotov dvije godine suđenja, Sudsko vijeće je donijelo oslobađajuću presudu po svim tačkama optužnice za Stanka Tomića i ostale. U obrazloženju presude rečeno je da ni jedan navod iz optužnice nije dokazan, te da je ona bila nepotrebna i isforsirana, s ciljem proširenja spiska odgovornih u aferi “Agrokomerc”.⁵³

U junu 1988. godine podnesene su krivične prijave i protiv rukovodioca “PBS – Osnovne banke Zenica”, a suđenje je počelo 26. septembra i to u Zavidovićima, pod predsjedanjem sudije Nermina Tešnjaka. Zapravo, u vrijeme provođenja istražnih radnji predsjednica Osnovnog suda u Zenici bila je Zijada Alihodžić, supruga optuženog Alije Alihodžića, te zbog sukoba interesa proces nije bilo moguće održati u Zenici.⁵⁴ U svojstvu svjedoka suđenju su prisustvovali i drugi učesnici afere “Agrokomerc”, a prvi koji je dao svoj iskaz, 14. oktobra, bio je Fikret Abdić. On je odbacio bilo kakav vid odgovornosti za optužene navodeći da oni nisu mogli znati da “Agrokomerc” nije imao pokriće za izdate mjenice. Tvrdio je kako proces koji se vodi protiv zeničkih bankara predstavlja samo obračun sa Stankom Tomićem, po istom receptu po kojem se u slučaju sa travničkom bankom vodio obračun sa Ivicom Blaževićem. Abdić je glavnim krivcima za aferu smatrao Juru Pelivana, guvernera Narodne banke SRBiH, i Božu Martinovića iz Udružene banke BiH, dok je Stanka Tomića i ostale optužene iz Zenice smatrao potpuno nevinim.⁵⁵ Smatrao je da se sve sudbonosne političke i privredne odluke u Bosni i Hercegovini donose u uskom krugu ljudi, a da je slična situacija i oko davanja kredita, avaliranja i eskontovanja mjenica i svih ostalih poslova. Upravo na tome je Abdić i temeljio svoju tvrdnju o nepostojanju odgovornosti ljudi iz Zenice, a naročito Alihodžića, u vezi sa izdatim mjenicama “Agrokomercu”. U nastavku suđenja i sam Alihodžić je potvrdio Abdićeve izjave, a posebno je interesantna njegova izjava “da sam danas direktor mogao bih eskontovati mjenica za pola Jugoslavije, što omogućava kompjuterska tehnika, jer nema ograničenja u eskontovanju”. Iskaze su dali i Stanko Tomić, koji je dodatno rasvijetlio odnose zeničke banke, “RMK” i “Agrokomerc”, te također osporio postojanje bilo kakve odgovornosti i sebe i ostalih optuženih, zatim Jure Pelivan iz Sarajeva,

---

⁵² “Danas presuda Tomiću”, S. Čehović, *Naša riječ*, XXXV, broj 2433, Zenica, 21. 5. 1990, 5.

⁵³ “Svi nevini – i izmaltretirani”, *Naša riječ*, XXXV, broj 2434, Zenica, 25. 5. 1990, 5.

⁵⁴ “Suđenje zeničkim akterima afere ‘Agrokomerc’”, *Naša riječ*, XXXIII, broj 2264, Zenica, 3. 10. 1988, 4.

⁵⁵ “Abdić amnestira optužene”, Lj. Đurić, *Naša riječ*, XXXIII, broj 2268, Zenica, 17. 10. 1988, 7.

Ibrahim Ićanović iz Velike Kladuše, Vladimir Kršulj iz Beograda i mnogi drugi.⁵⁶ Dokazni postupak je završen sredinom novembra saslušavanjem ukupno 18 svjedoka, nakon čega su Alihodžić i ostali optuženi predali dodatnu i dosta obimnu dokumentaciju, za koju su smatrali da dokazuje kako zenička banka nije poslovala protivzakonito s “Agrokomercom”. Suđenje je nakon duže pauze konačno nastavljeno u junu 1989. godine, kada je zapravo donesena oslobađajuća presuda za sve optužene s obrazloženjem da “Sud u djelima optuženih nije našao umišljaj da počine krivično djelo za koje su optuženi”.⁵⁷

Presudom sudova u Zavidovićima i Zenici odlučeno je da afere “Agrokomerc”, koja je mjesecima bila glavna tema, u Zenici zapravo nije ni bilo, te da su stotine novinskih članaka, sjednica i sastanaka različitih foruma bile u potpunosti nepotrebne i uzaludne, a da su glavni akteri i kasniji optuženici bespotrebno prošli kroz sudsku i medijsku golgotu. Donošenjem oslobađajuće presude Stanku Tomiću i ostalim optuženim afera “Agrokomerc” u Zenici je i definitivno završena, te je uskoro u potpunosti i zaboravljena. Svi optuženi nastavili su živjeti i raditi u Zenici i u narednom periodu. Stanko Tomić je početkom 90-ih osnovao privatnu kompaniju sa sjedištem u poslovnoj zgradi “RMK – Prometa”, koja je funkcionisala sve do izbijanja ratnih sukoba, kada i Tomić napušta Zenicu i odlazi u Beograd. Alija Alihodžić je tokom rata bio direktor Investiciono-komercijalne banke Zenica, koja je nastala izdvajanjem zeničke filijale “PBS – Osnovne banke” Sarajevo.

Zaključak

Afera “Agrokomerc” u Zenici je u kratkom vremenskom periodu prošla kroz vrlo zanimljiv i intenzivan proces koji se kretao od potpune nezainteresovanosti za događanja u Velikoj Kladuši i negiranja postojanja bilo kakvih poslovnih ili drugih veza “RMK” i “Agrokomerca”, pa do prerastanja u glavni politički i medijski događaj u dotadašnjoj historiji grada, čiji se svaki momenat pomno i pažljivo pratio. Međutim, ta ekstaza je dosta kratko trajala, te je vrlo brzo kompletna afera gotovo u potpunosti pala u zaborav, a oslobađajuće presude koje su izrečene učesnicima u konačnici su pokazale kako je afera “Agrokomerc” u Zenici bila afera koja to zapravo nije. Tresla se gora – rodio se miš!

Nakon svega izloženog, teško je otetu se dojamu da je kompletna “afera” bila samo predstava za narod, odnosno radnike, kako bi se odvrtila pažnja od kata-

---

⁵⁶ “Svjedok iz sjene”, *Naša riječ*, XXXIII, broj 2273, Zenica, 4. 11. 1988, 4.

⁵⁷ “Oslobođeni zenički bankari”, Lj. Đurić, *Naša riječ*, XXXIV, broj 2327, Zenica, 12. 6. 1989, 7.

strofalne ekonomske situacije u “RMK” u Zenici, ali i u ostatku zemlje. Nikada prije, a vjerovatno ni poslije, zenički novinari nisu posvetili toliko pažnje i medijskog prostora jednom događaju, a koji zapravo nije imao nekog stvarnog utjecaja na situaciju u Zenici. Privredna slika i Zenice i “RMK” kao nosioca cjelokupnog privrednog života u gradu već je godinama bila katastrofalna i to je bilo svima potpuno jasno, a poslovi s “Agrokomercom” nisu tu situaciju ni poboljšali ni pogoršali. Uostalom, uzroci potpisivanja ugovora između “RMK” i “Agrokomerca” bili su čisto ekonomske prirode, odnosno bili su izazvani teškom situacijom u kojoj se nalazila privreda cijele zemlje. Stanko Tomić je od početka do kraja insistirao da je krajnji cilj tih ugovora bilo ostvarivanje dobiti, a ne nanošenje štete Kombinat, i upravo srž cijele priče o aferi “Agrokomerc”, barem u Zenici, jeste da ni Stanko Tomić ni njegovi saradnici nisu ostvarili niti su mogli ostvariti ličnu korist od poslovanja s “Agrokomercom”. Dodjeljivanje i adaptacija stanova i slične pogodnosti koje su na teret stavljane Tomiću nisu imale nikakve veze s poslovanjem s “Agrokomercom”. Naprotiv, sve to je ostvareno puno prije, a takva praksa je bila i raširena i općeprihvaćena u cijeloj zemlji i to već decenijama. Međutim, afera “Agrokomerc” iskorištena je kako bi se izvršio potpuni obračun s Tomićem i u tome se dobrim dijelom i uspjelo, jer je decenijama najmoćniji čovjek u Zenici uprkos oslobađajućoj presudi bio uklonjen s najviših i najutjecajnijih funkcija.

Sve u svemu, dešavanja oko afere “Agrokomerc” do srži su otkrila sve boljke kompletnog jugoslavenskog političkog i privrednog sistema. Samo u Zenici održano je na stotine sastanaka, plenuma, konferencija, sjednica i savjetovanja različitih partijskih, privrednih, radničkih, sindikalnih, boračkih i drugih organizacija, na kojima je usvojeno bezbroj informacija, odluka i zaključaka povodom afere “Agrokomerc”, ali bez nekog stvarnog efekta. Pored toga, novinari “Naše riječi” i “Metalurga” napisali su i objavili na stotine novinskih članaka, analiza, osvrta i anketa, te time aferu “Agrokomerc” učinili medijski najpropraćenijim događajem u historiji Zenice. Mjesecima je vladala atmosfera velike napetosti, ali i očekivanja raspleta afere “Agrokomerc”. Na momente se činilo da će utvrđivanje svih detalja ove afere riješiti sve goruće privredne probleme u gradu, a možda i šire. Međutim, otezanje s pokretanjem krivičnog procesa protiv aktera afere, ali i izbijanje drugih afera (npr. slučaj “Vatrostalna”, slučaj “Tuće”, slučaj “Ante Šimić” itd.) i dodatno komplikovanje privredne i političke situacije u zemlji u potpunosti je bacilo aferu “Agrokomerc” u sjenu. Oslobađajuće presude izrečene svim optuženim definitivno su sahranile interes za “Agrokomerc”, a sama afera je postala **“afera”**.

ABDIĆ AMONG US – THE ECHOES OF THE “AGROKOMERC” AFFAIR IN ZENICA

Summary

The “Agrokomerc” affair shook the political scene in entire socialist Yugoslavia and particularly Bosnia and Herzegovina. It was an event that kept the attention of the media, publicity and the government for months. And even today it seems that academics and journalists simply cannot get bored with exploring this major event. But none of them has ever paid attention to the events from this affair that actually happened outside Velika Kladuša, Sarajevo and Belgrade. This is rather unfortunate since the event from the affair had a great impact in Zenica which was, at the time, one of the largest industrial centers in Yugoslavia. The aim of this paper was to analyze the impact of the affair in Zenica and its major company called “RMK”. In a day-by-day-follow form we are observing how the affair emerged, developed and ended building up the story mostly on the articles from contemporary local newspaper “Naša riječ” and “Metalurg”.

The “Agrokomerc” affair escalated in Zenica during September when it was not possible to hide connections and questionable arrangements between “Agrokomerc” and “RMK”. And when the Managing director of “RMK”, Stanko Tomić, finally acknowledged the fact that some arrangements have truly been made with “Agrokomerc” during the previous few years, it was obvious that both the company and the city were in a delicate situation. The entire affair soon became the top media story in local newspapers who published hundreds of articles dealing with it. The attention the local media gave to this affair has never been higher in entire Zenica’s history. Numerous meetings and conferences by the local political party, syndicate and worker’s forums have been held and even more different resolutions have been issued. The leaders from “RMK” and other institutions who have been involved in the affair have been trialed but in the end nothing really happened. The largest affair in the history of Zenica seemed not to have been affair at all. All the accused were acquitted and have continued to live in Zenica as free citizens for years.